

JEDENÁCTÁ SEMINÁRNÍ HODINA

Stuttgart, 2. září 1919

**Cvičení výslovnosti. Frenologie. Rostliny nejsou
smysly Země. „Signatury“.**

Rudolf Steiner

Rudolf Steiner. U mluvních cvičení, která tady děláme, jde, jak jste si všimli, hlavně o posílení ohebnosti mluvidel.

Artikulační cvičení

Chcete přece ject v čepci
V čepci nést skepsi

Měli bychom si navyknout, že jazyk to bude říkat jakoby sám od sebe.

Cvalíčku cvič jen cval
cviky cvak cvaká cvočkář
sevakni si cvikr cvrčku
ať zdárně tě shůry zdobí
zatímco žravému šmokovi
šmakuje šmelina
s šmolkou a šminkami
neštkej šňupni si šneku

K úplné dokonalosti přivedete tyhle poslední říkanky, jenom když je dokážete říkat z paměti, i to předešlé.

Ze sbírky od Christiana Morgensterna¹⁹⁾

19) Báseň „Wer vom Ziel nicht weiss“ (Kdo o cíli neví) ze sbírky „Wir fanden einen Pfad“ (Našli jsme stezku)

Cíl kdo nepoznal,
jak má cestu chápat?
bude stále dál
do kolečka šlapat;
dojde zase tam,
odkud přikvačil,
spokojen, že sám
to, co druzí, byl.

Rudolf Steiner: Teď postoupíme k našemu úkolu, na kterém už, pravda, hlodáme delší dobu.

M. čte seznam duševních nálad a rostlin, které by se daly přidělit těmto náladám.

"

"

.....g"

Rudolf Steiner: Všechny ty věci, jak tu byly předneseny, člověku připomínají časy, kdy kvetla frenologie, přičemž se libovolně posbíraly lidské duševní vlastnosti a potom se vyhledávaly všelijaké ty výčnělky na hlavě a spojovaly se s těmi duševními vlastnostmi. Tak ale ty věci nestojí, i když je určitě možné chápat hlavu člověka jako výraz toho, jak je utvářena duše. Je možné říct, když má někdo hodně silně vystouplé čelo, že by mohl být filosofem, kdežto s čelem ustupujícím dozadu, má-li nadání, že by se mohl stát umělcem. Nedá se přitom říct, že umělec „vězí“ v té nebo oné části lebky, ale citlivou vnímavostí můžete rozpoznat, co vplývá do toho nebo zase onoho tvaru. Přitom jde o to, abychom duši chápali takto: Co je spíš intelektualistické, to dává vystoupit čelu; co je spíše umělecké, to nechává čelo ustoupit. - Tak to je i při tom hledání mezi rostlinami. Myslím, že bychom neměli hledat jen tak vnějškově, nýbrž měli bychom víc pronikat do nitra a líčit skutečné poměry.

I. se vyjadřuje k danému tématu.

Rudolf Steiner: Když budete příliš zahleděni pouze na smysly, tedy se poněkud odchýlíte od hlediska, které potřebujete. O smyslech tady můžeme uvažovat potud, že v duši žije vlivem každého smyslu něco, co jsme vnímali tímto smyslem. Zrakovému smyslu vděčíme například za řadu duševních zážitků; jiným smyslům vděčíme za jiné duševní zážitky, které pocházejí od nich. Proto můžeme jisté zážitky duše datovat nazpět k těmto smyslům. Tím se smysly dostávají do souvislosti s duševním prožíváním. Ale přímo bychom neměli o rostlinách tvrdit, že by vyjadřovaly smysly Země. Ne, nevyjadřují.

S. uvádí příklady ze spisů Emila Schlegela, homeopatického lékaře z Tübingen.

Rudolf Steiner. Také *Schlegel* ještě srovnává příliš vnějškově. Přitom vychází z toho, co najdeme u mystiků, u *Jakoba Bohma* a jiných, totiž z takzvaných „signatur“. Středověcí mystikové znali jisté vztahy rostlin k duševnímu světu, a získávali z toho i hlubší lékařská hlediska. Když se tam dočtete, že určitá skupina rostlin má vztah k jisté duševní vlastnosti - například houby že mají zvláštní vztah k duševnímu sklonu hodně přemýšlet, hodně rozvažovat, žít duševně tak, že k takovému duševnímu prožívání toho z vnějšího světa není mnoho zapotřebí, nýbrž že člověk spíše pumpuje všecko sám ze sebe -, pak můžete zase shledat, že tato duševní vlastnost, která v podstatě poukazuje na houby, má velice intimní vztah ke všem nemocem vyznačujícím se bolestmi hlavy. Z toho pak přijdeme na vztah hub k nemocem vyznačujícím se bolestmi hlavy. V nauce o zvířatech by se tak nedala tato srovnání dělat. Řádné systematické uspořádání rostlin dnes ještě neexistuje. Musíte se pokusit zavést pořádek do říše rostlinného života právě prostřednictvím vztahů lidského duševního prožívání k rostlinám. Potřebujeme řádné uspořádání rostlinné říše. Musíte nejprve rozlišit u rostlin oprávněné části rostlin: kořen, stonek, který se může rozrůst v kmen, listy, květy, plody.

Rostliny se člení ve světě tak, že u jednoho rostlinného rodu je více vyvinut kořen; to ostatní zakrňuje. U jiných jsou vyvinuty více listy, u jiných více květy; taková rostlina je pak skoro jenom květ. Ty věci je třeba chápat podle vzájemných poměrů. Rozčlenění rostlin získáme, když budeme přihlížet k tomu, který systém mezi jejich orgány převládá, zdali

"

"

"

"

.....4"

kořen, kmen, list a tak dále; tím se rostliny v jistém smyslu od sebe liší. Jestliže nyní dojdete k tomu, že všechny projevy spřízněné s květem jsou spřízněné s jistou duševní vlastností, budete muset

I ostatní systémy orgánů přidělit zase jiným duševním vlastnostem, takže bude pro vás jedno a totéž přiřazovat jednotlivé části k duševním vlastnostem, a přiřazovat k nim celou rostlinnou říši. Celá rostlinná říše je vlastně zase jedinou rostlinou.

Jak se to vlastně má se spánkem a bdělostí Země? Teď u nás Země spí, ale u protinožců se probouzí. Přenáší svůj spánek na druhou stranu. Toho se přirozeně účastní i rostlinstvo, a to podmiňuje i rozdíly ve vegetaci. Tady pak získáváte možnost vyvodit rozčlenění, rozdělení rostlin z tohoto prostorového rozmístění spánku a bdělosti na zeměkouli, to jest z rozmístění léta a zimy. Naše vegetace pochopitelně není stejná jako u protinožců; ale my tady budeme přihlížet ke spící a bdící duši jenom v tom rozsahu, jak ji známe u nás.

K listům patří u rostlin všechno; všechno je u nich proměněný list.

Jeden z účastníků srovnává skupiny rostlin s temperamenty.

Rudolf Steiner. Dostaneme se na šikmou plochu, budeme-li vztahovat temperamenty přímo na rostlinstvo.

Mohli bychom říct asi toto. Podle našeho učebního plánu jsme přece, když začínáme učit o rostlinách, přibližně u jedenáctého roku u dítěte. Řekneme: „Děti! Přece jste nebyly odjakživa tak velké, jako jste dnes. Naučily jste se hromadu věcí, které jste dříve nedovedly. Když váš život začínal, byly jste malé a nešikovné a nebyly jste ještě schopné vést svůj život. Tehdy, když jste byly ještě docela maličké, jste ještě neuměly ani mluvit. Také jste ještě neuměly chodit. Neuměly jste leccos, co teď umíte. Zamysleme se teď jednou všichni, snažme se upamatovat na ty vlastnosti, které jste měly, když jste byly docela malinkatými děťátky. Dokázaly byste se rozpomenout na vlastnosti, které jste tehdy měly? Vzpomenete si? Vzpomenete si, co jste tehdy dělaly?“ Budeme v těch otázkách pokračovat, až všichni uznají a řeknou, že ne.

„Nic tedy nikdo z vás neví o tom, co jste dělaly, když jste byly docela malinkými nemluvnátky - Dobře, děti, a není ve vašem životě ještě něco jiného, o čem později také nevíte, co jste v té době také dělaly?“ Děti budou přemýšlet. Snad bude mezi nimi někdo, kdo na to přijde, jinak je k tomu dovedeme. Pak se snad od jednoho ozve odpověď: „Když jsem spal.“ - „Ano, když jste maličcí, vede se vám tedy zrovna tak, jako když ležíte v posteli a spíte. Jako mrňavá nemluvnátka tedy spíte, a spíte, když ležíte v posteli.“

Teď si vyjdeme ven do přírody a budeme hledat něco, co spí tam venku v přírodě tak, jako vy jste spali, když jste ještě byli mrňavá nemluvnátka. Vy na to samozřejmě nemůžete sami připadnout, ale ti, kdo něco takového znají, vědí, že zrovna tak tvrdě, jako vy spíte, když jste taková mrňavá nemluvnátka, spí všechno to, co najdete v lese a říkáte tomu houby. Houby, to jsou spící dětské dušičky.

Pak nastala doba, kdy jste se učili mluvit a chodit. Víte podle svých malých sestřiček a bratříčků, že se člověk nejdřív učí mluvit a chodit. Nejdřív mluvit, a pak chodit, nebo nejdřív chodit, a pak mluvit. To je schopnost, kterou si vaše duše teprve osvojuje, tu jste neměli od začátku. Něčemu jste se přiučili, umíte potom víc, když umíte chodit a mluvit.

Ted' pojďme ven do přírody, a vyhledejme si zase něco, co taky umí víc, než houby. „Jsou to řasy“ - musím ted' dětem předvést něco z řas, „jsou to mechy“ - musím dětem ukázat mechy. „To, co je uvnitř v takové řase a v mechu, to už umí mnohem víc než to, co je uvnitř v houbách.“

Pak ukážu dětem kapradinu a řeknu: „Podívejte se, taková kapradina, ta toho umí ještě mnohem víc než mechy. Kapradina, ta už toho umí tolik, že o ní musíme říct, že vypadá, jako by už měla listy. Je na ní už něco jako listy. Vy si, pravda, nevzpomínáte, co jste dělali, když jste se učili mluvit a chodit. To jste byli pořád více méně spící děťátka. Ale když se díváte na své sestřičky a bratříčky nebo na jiné malé děti, pak víte, že už pak později nespí tak dlouho jako ze začátku. Ale jednou přišla chvíle, od které se už dovedete upamatovat, co jste dělali, chvíle, kdy se vaše duše probudila. Jenom si vzpomeňte! Ta chvíle, co tehdy nastala pro vaši duši, ta se dá přirovnat ke kapradinám. Vy se ale dokážete rozpomínat stále lépe na život své duše, pořád lépe a lépe. Zkusme si jednou doopravdy ujasnit, jak jste přišli k tomu, že jste sami sobě začali říkat „já“. Je to přibližně chvíle, až do které se dokážete upamatovat. Ale to slovíčko „já“, to se u vás objevovalo poznenáhlu. Nejdříve jste pořád říkali „Pavlíček“, když jste měli na mysli sami sebe. „Ted' vybudíme některé dítě, aby nám vyprávělo o něčem, co ví o svém dětství. Pak mu řekneme: „Podívej se, předtím to ve tvé duši vypadalo opravdu tak, jako když všechno spí, tehdy byla ve tvé duši opravdu noc. Ale ted' se probudila. Ted' se toho v tobě probudilo víc než dříve, jinak bys nebyl chytřejší. Ale i ted' musíš ještě stále znovu spát. Ještě se v tobě všechno neprobudilo, mnoho toho ještě spí. Probudila se teprve jedna část.

Tvoje duševní vlastnosti, když ti bylo tak čtyři, pět let, dobře poslouchej, ty se blíží tomu, co ti ted' ukážu.“ Předvedeme dítěti nějaké rostliny ze skupiny nahosemenných, z jehličnanů, které vyrůstají do podoby jenom o něco dokonalejší než kapradiny. Pak dítěti řeknete: „A pak, jak víš, nastalo v dalším životě tvé duše, když jsi dorostl do šesti nebo sedmi let, to, že jsi mohl chodit do školy, a ve tvé duši pak vzcházely všechny ty radosti, které ti přinášela škola.“ -Tady mu objasníme, když jsme mu předvedli rostlinu ze třídy jehličnanů, nahosemenných: „Vidiš, ta ještě nemá květy. Tak tomu bylo s tvou duší, než jsi začal chodit do školy.

Ted' ale, když chodíš do školy, ted' se dostalo do tvé duše něco, co se dá přirovnat jenom k rostlině, když už kvete. Ale považ, ze začátku, když ti bylo takových osm, devět let, ses toho naučil jenom málo. Ted' už jsi docela chytré stvoření, je ti už jedenáct, ted' už ses toho naučil docela hodně;

Podívej se, tady ti podám rostlinu, ta má takovéhle listy, s žilkami sestavenými prostě do pruhů (obr. 1 na str. 129). A tady ti podám rostlinu, ta má takovéhle listy, složitější, s žilkami, které se rozbíhají jako síť (obr. 2 na str. 129). A když se zadíváš na květy tady u těch (obr. 1), tedy jsou jiné než u rostlin, které mají takovéhle listy (obr. 2). U nich jsou květy složitější, a všechno je složitější u těch, které mají takové ty síťované listy (obr. 2), než u těch, které je mají takové pruhované (obr. 1).“

Ted' ukážeme dítěti něco jako ocún, nějakou jednoděložnou rostlinu. U těch je všechno jednoduché. Přirovnáme to k sedmému, osmému, devátému roku.

A pak přejdeme k tomu, že dítěti ukážeme rostliny, které mají nahoře jednoduché květy, takže ještě nemají pořádné kališní lístky

"
"
"
"
"

*****6"

pod květem. Řekneme: „Tady máš rostliny, ty mají květy, u kterých ještě nerozeznáš zelené a barevné lístky, takové, kde ještě nemůžeš rozlišit lístky, které jsou u květu vespod, a lístky, které má květ navrchu. To jsi ty! To jsi ty teď!“

A později, to budeš ještě starší! Až ti bude dvanáct, třináct, čtrnáct, pak se budeš moci přirovnat k těm rostlinám, které mají i kalich i květní lístky. To budeš vypadat v duši tak, že budeš moci rozeznat zelené lístky, kterým říkáme kalich, a barevné lístky, kterým říkáme koruna květu. Ale k tomu musíš teprve dorůst!“ Tak zavedeme rozlišování rostlin s jednoduchou schránkou květu - děti jedenáctileté - a rostlin s dvojí schránkou květu - děti třináctileté až čtrnáctileté. „Takovým se teprve staneš!“

A teď můžete dětem znamenitě předvést nějaké dva, tři exempláře mechů, kapradin, nahosemenných, jednoděložných, dvou- děložných. Teď můžete znamenitě využít toho, že děti se budou moci rozpomínat. A dáte si vyprávět o malém, čtyřletém Pavlovi, předvedete kapradinu, dáte si vyprávět o sedmiletém Františkovi a předvedete pak příslušnou rostlinu, necháte vyprávět jedenáctiletého Arnošta a předvedete další rostlinu. - Dovedete děti k tomu, že se budou rozpomínat na duševní vlastnosti vyvíjejícího se dítěte, a pak přenesete celý růst vyvíjející se duše na rostliny, přiberete si na pomoc to, co jsem včera pověděl o stromech, a budete mít souběžnost postupně se objevujících duševních vlastností s příslušnými rostlinami.

Musí v tom být princip! Tady nepřirovnáváme libovolně jedno k druhému, jak to někomu zrovna přijde pod ruku. Tady je v tom princip, uvědomení formy! To v tom musí být! Vyvodíte tak celou rostlinnou říši, s výjimkou toho, co vzniká v rostlině, když se z květu tvoří plod. Ale upozorníte děti, že vyšší rostliny dávají ze svých květů vyrůstati plodům: „To budete moci přirovnat k vaší duši, teprve až už vyjdete ze školy.“ - Všechno, co má rostlina až po květ, můžeme srovnávat jenom s tím, co má člověk až do pohlavní dospělosti. Oplodnění zůstane ještě mimo okruh našeho výkladu, to v něm ještě nemůžeme mít.

Teď mohu ještě dodat asi toto: „Vidíte, děti, když jste byly ještě docela maličké, tehdy jste měly přece vlastně jenom jakousi spící duši.“ - Podle toho, jaké to je dítě, připomeneme mu: „No a poslyš, co ti působilo největší radost, když jsi byl mimino? Na to si teď už nevzpomínáš, protože jsi to zaspal, ale vidíš to teď u Andulky nebo u Mařenky, u své malé sestřičky. Co té působí největší radost? Nejdříve dudlík nebo láhev s mlíčkem. V té době, vidíš, má duše také ještě největší radost z dudlíku nebo láhve s mlíčkem. Pak teprve nastává u tvého většího bratříčka nebo větší sestřičky doba, kdy už nemá radost jenom z láhve s mlíčkem, kdy má radost, že si může hrát. - A vidíš, vzpomeň si, že jsem ti nejprve vyprávěl o houbách, o řasách, o mechu. Ty získávají skoro všechno, co mají, ze země. Chcete-li se s nimi seznámit, musíme jít do lesa. Rostou tam, kde je vlhko, kde je stín. Ještě si doopravdy netroufají růst venku na sluníčku. Taková byla tvá duše, když sis ještě netroufal dát se venku do hraní, nýbrž když jsi měl své potěšení z mlíčka a z dumání flašky. U těch druhých rostlin se to má tak, že se na nich tvoří listy a květy - když totiž ty rostliny už nemají jenom to, co získávají ze země někde v lesním stínu, nýbrž vzcházejí na slunci, tam, kde je plno vzduchu a světla. To jsou duševní vlastnosti, kterým se daří na vzduchu a ve světle.“ - Tak ukažme dítěti rozdíl mezi tím, co žije kdesi dole, jako houby nebo kořeny, co potřebuje právě to, co se vyskytuje tam dole - vodu, stín -, a tím, co potřebuje vzduch a světlo, jako květy a listy. - „Proto také říkáme těm rostlinám, které nesou květy a listy, protože mají rády vzduch a

světlo, „vyšší“ rostliny, tak jako ty, když už ti je pět nebo šest let, máš vyšší věk než tehdy s dudlíkem.“

Když budeme myšlenkami stále více přecházet sem tam od duševních vlastností, jak se vyvíjejí v dětství, k rostlinám, pak získáme i možnost rozdělit všechno příslušným způsobem. Proto můžeme říci:

Duševní radosti kojenců:	Houby
První dětské duševní radosti, duševní bolesti a afekty:	Řasy, mechy
Zážitky při vzniku vědomí o sobě:	Kapradiny
Zážitky v pozdějším předškolním věku, ve čtyřech až pěti letech:	Nahosemenné, jehličnany
První školní zážitky, sedmý, osmý, devátý rok až k jedenáctému roku:	Rostliny s žilkami probíhajícími v pruzích, rostliny s květní korunou bez kalicha
Zážitky jedenáctiletých:	Jednoduché dvouděložné
Školní zážitky od dvanáctého do patnáctého roku:	Rostliny se žilkami rozprostřenými do sítě, dvouděložné; rostliny se zeleným kalichem a barevnými květními lístky.

„Tedy zážitky něčeho takového, pro co jste teď ještě hloupí, co teď ještě nevíte, něčeho, čím budete až ve třináctém, čtrnáctém roce: zážitky toho, co už bude mít zelený kalich a barevný květ. Těšte se! Jednou budete v duši tak bohatí, že budete jako růže s barevnými květními lístky a zelenými lístky kalicha. To je něco, na co teprve dojde, ale už se těšte! Je to něco krásného, když se člověk může těšit na to, čím se stane!“ - Podněcovat k tomu, aby se děti těšily na svou budoucnost! Na tom záleží, abychom v nich probudili tento druh radosti.

S rostlinnou říší tedy můžeme srovnávat duševní vlastnosti, jak po sobě následují až k pohlavní dospělosti. Dále pak už to srovnávání nemůže pokračovat, protože dítě pak vyvíjí astrální tělo, které už rostlina nemá. Když však rostlina žene svůj vývoj nad sebe samu až k oplodnění, můžeme to srovnávat s duševními vlastnostmi šestnáctého, sedmnáctého roku. Přitom není vůbec třeba upozorňovat na děj oplodnění, nýbrž na růst, protože tak to odpovídá skutečnosti. Procesu oplodnění nepřinášejí děti vstříc porozumění, kdežto procesu růstu ano, protože se dá přirovnat k procesu duševního růstu: Jako se dětská duše liší v různých letech života, tak se liší rostliny od hub až po pryskyřník, který se obvykle řadí k nejvýše vyvinutým, k Ranunculaceím. Je to skutečně tak, když na jaře vyraší na šťavnatých lukách

žluté pryskyřníky, že to připomíná duševní rozpoložení, duševní náladu čtrnácti-, patnáctiletých chlapců a děvčat.

Najde-li se jednou opravdový systemizující botanik, který bude postupovat tímto způsobem, tak mu z toho vyjde systém rostlin odpovídající skutečností. Ale dětem skutečně můžeme předvést celý vnější svět rostlin jako obraz vyvíjející se dětské duše. V tom směru můžeme dokázat ohromně mnoho.

Neměli bychom věci rozlišovat po vzoru starých frenologů, kteří vyvozovali obecné závěry z jednotlivých jevů, nýbrž měli bychom v systému rostlin uplatnit určité hledisko, které se dá důsledně provést. Přitom zjistíte, že není docela správné spojovat jen tak beze všeho všechno kořenovité v jedno s myšlením. U dětí přece duch v hlavě ještě spí. Tedy nikoli myšlení všeobecně, nýbrž dětské myšlení, to, které ještě spí, to je třeba vidět v souvislosti s kořeny. Tak vám vyjde o spícím myšlení jak u hub, tak u dítěte obraz toho, jak dětské myšlení, které ještě spí, má souvislost spíše s kořenovými částmi rostlin.

Rudolf Steiner pak dává tyto úkoly:

Za prvé: Sestavit si souhrnnou podobu doposud nastíněného rostlinopisu.

Za druhé: Zeměpisné zpracování krajiny dolního Rýna, asi tak od soutoku s řekou Lahn, tím způsobem, jak jsem dnes mluvil²⁰ o zeměpisném vyučování: pohoří, řeky, města, kultura, hospodářství.

Za třetí: Totéž pro krajinu podél toku Mississippi.

Za čtvrté: Jak se dá nejlépe učit výpočtu plochy a výpočtu obvodu ploch?

20) Viz GA 294,11. přednáška.